

Materiały
źródłowe

Blok II

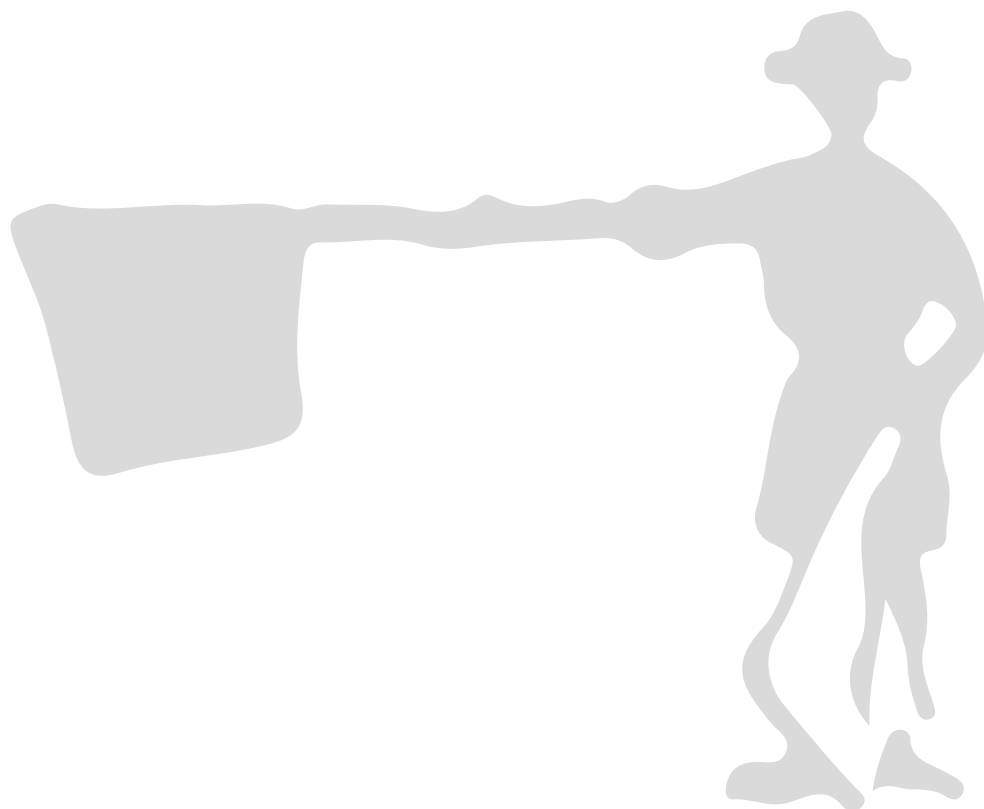
Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger
Materiały źródłowe. Blok II „Jak powstał krzyż harcerski?”

Zenon Fajger

Materiały źródłowe. Blok II „Jak powstał krzyż harcerski?”

informacje wstępne:

Materiały źródłowe związane są z początkami polskiego harcerstwa. Mogą być wykorzystane do zilustrowania wzrostu patriotycznych nastrojów w społeczeństwie polskim przed wybuchem I wojny światowej.

↑
s. 5 powrót: Podst.
programowa
hist. - szk. podst.

↑
s. 6 powrót: Podst.
programowa hist.
lic./tech. zakr. podst.

Historia powstania krzyża harcerskiego

W pierwszej polskiej książce skautowej¹ *Scouting jako system wychowania młodzieży na podstawie dzieła generała Baden-Powella*, wydanej we Lwowie w 1911 roku, twórca polskiego skautingu Andrzej Małkowski² przedstawił odznakę skautów angielskich. Opisał jej symbolikę i wyraził przypuszczenie, że wzór polskiej odznaki skautowej zostanie wkrótce ustalony i że na początku września 1911 roku skauci po zdaniu odpowiednich egzaminów będą mogli odznaki otrzymać. W pierwszym numerze czasopisma „Skaut”, wydanym we Lwowie 15 października 1911 roku, ogłoszono konkurs na polską odznakę skautową. Zamieszczono rysunek i opis angielskiej odznaki skautowej oraz wyrażono nadzieję, że projektanci, zachowując motywy skautowe, zaproponują absolutnie nowe rozwiązania [...]

Praktycznie po ogłoszeniu wyników konkursu żadna odznaka nie została przyjęta. W końcu 1912 roku Naczelna Komenda Skautowa w Warszawie do dalszych prac nad projektem odznaki wyznaczyła ks. Kazimierza Lutosławskiego, Alfonsa Borkiewicza i Czesława Jankowskiego. W ostatecznej formie, chociaż jeszcze bez lilijki, przepracowany projekt odznaki ks. Kazimierza Lutosławskiego zamieszczony został na okładce i stronie tytułowej jego książki *Czuj Duch!*, wydanej pod pseudonimem Jan Zawada w 1913 roku w Krakowie [...] Książd Kazimierz Lutosławski [...] symbolikę poszczególnych elementów proponowanej odznaki zinterpretował tak:

Wianek z dębu i wawrzynu oznacza cele do zdobycia: siłę i umiejętność, sprawność i wiedzę. Oplata on główny symbol skautowy: krzyż z hasłem: „Czuwaj!”. Kształt tego krzyża jest dawny; takiego użyto do naszego orderu waleczności: „Virtuti militari”³; uprzytomnia on szczególnie obowiązek dzielności. Ma on w pośrodku kółko – symbol doskonałości, a w nim gwiazdę promienną, jakby światło przewodnie: ad astra! A sam krzyż znaczy: per aspera, bo wskazuje drogę ciężką, cierniami walki z własnymi słabościami usłaną, a przytem oznacza też gotowość do tej walki i do wszelkich poświęceń – aż do męczeństwa za wiarę, aż do śmierci za Ojczyznę: Bóg i Ojczyzna są treścią wewnętrzną tego znaku [Per aspera ad astra (‘Przez ciernie do gwiazd’) T.S.]. Hasło „Czuwaj!” na nim – to pobudka, ostrzeżenie; oznacza gotowość ducha do pracy nieustannej. [...]

W swojej książce *Z dziejów harcerstwa polskiego 1910–1939* Wacław Błażejewski podaje, iż na zakończenie kursu instruktorskiego zorganizowanego we wrześniu 1913 roku przez NKS w Warszawie na Dynasach wręczono uczestnikom krzyże harcerskie. Jest to najprawdopodobniej pierwsza wzmianka o wydaniu krzyży członkom organizacji.

Źródło: T. Sikorski, *Krzyż harcerski 1913–2013*,
Warszawa–Kraków 2014, s. 15–21.

¹ Skauting (od ang. scout – wywiadowca, tropiciel) – system wychowania dziewcząt i chłopców oraz ruch młodzieżowy, zapoczątkowany w Wielkiej Brytanii przez Roberta Baden-Powella, ujęty w formę organizacji i rozpowszechniony w wielu krajach.

² Andrzej Małkowski (1888–1919) – twórca polskiego skautingu, instruktor i teoretyk harcerstwa, działacz polskich organizacji młodzieżowych i niepodległościowych. Więcej informacji w „Harcerskim słowniku biograficznym”: <https://muzeumharcerstwa.pl/images/files/HSB/HSB1.pdf>

³ Order Virtuti Militari (łac. Męstwu wojskowemu – (cnocie) dzielności żołnierskiej) – najwyższe polskie odznaczenie wojenne, nadawane za wybitne zasługi bojowe. Ustanowiony przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego 22 czerwca 1792 r. po bitwie pod Zieleńcami. Zniesiony w styczniu 1793 r. w wyniku działań targowiczank i carycy Katarzyny II. Nadawany był w okresie Księstwa Warszawskiego. Ustawą Sejmu odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej z 1 sierpnia 1919 r. przywrócono go jako Order Wojskowy Virtuti Militari.

Materiał nr 2:

Komunikat o konkursie na projekt polskiej odznaki skautowej zamieszczony w pierwszym numerze „Skauta” w październiku 1911 r.

Nasz pierwszy konkurs.

Rozpisujemy konkurs na polską odznakę skautową, podając równocześnie rysunek odznaki angielskiej.

Jestto blaszka mosiężna około 8 cm. długości, którą tylko podczas ćwiczeń skaut nosi na ramieniu, a patrolowy i instruktor na kapeluszu. Jej symboliczne znaczenie jest opisane w *Scoutingu* (str. 159).

Mamy nadzieję, że pomysłowość polska uchroni od ślepego naśladownictwa wzoru angielskiego i stworzy rzecz piękną.

Odznaka powinna być możliwie prosta (gdyż to zmniejszy jej koszt), mieć wyraźny rysunek i motywy skautowe.

Projekty nadsyłać należy do redakcji *Skauta* do 15 listopada b. r.

Na pierwszą nagrodę przeznaczamy *wspaniałą powieść skautową Henryka Sienkiewicza »W pustyni i puszczycy«*, którą nadeśle-

Źródło: *Nasz pierwszy konkurs*, „Skaut”, (Lwów) 1911, nr 1, s. 8–9.
<https://isba.skaut.tarnow.pl/isba/slib/katalog.php5?dir=1911&nrkat=1/1>
[dostęp: 26 VI 2020 r.]

Materiał nr 3:

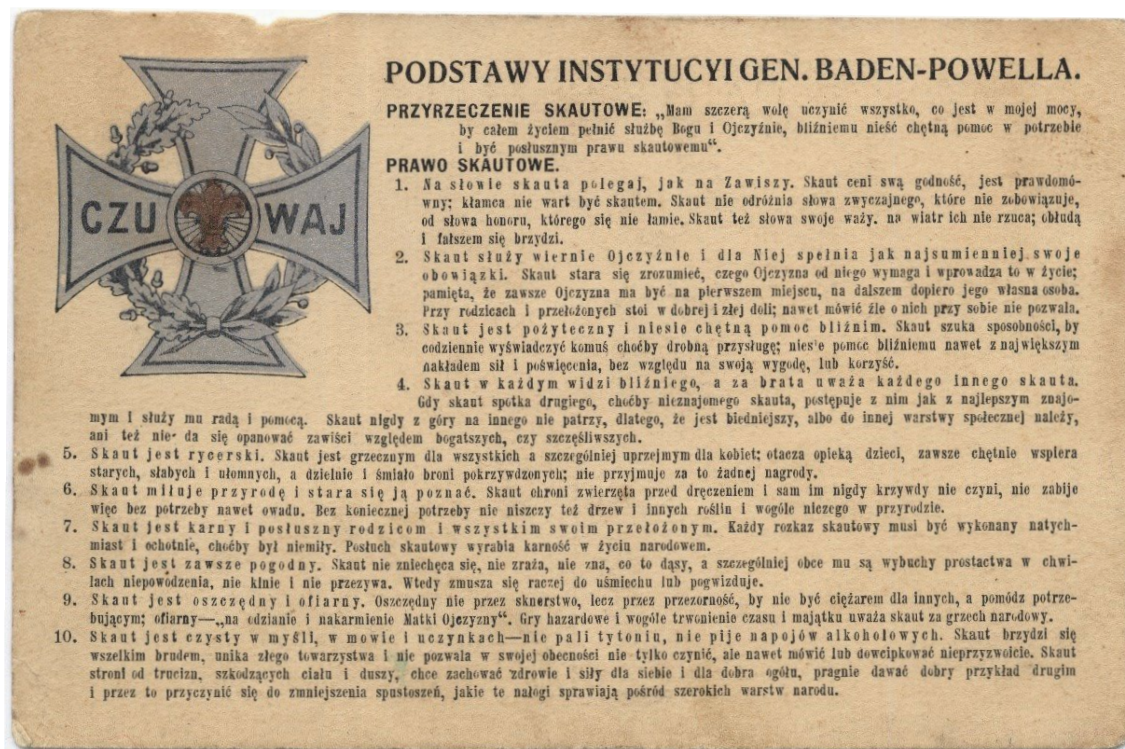
Strona tytułowa książki ks. Kazimierza Lutosławskiego *Czuj Duch!* z 1913 r.,
wydanej pod pseudonimem X. Jan Zawada, z opublikowanym po raz pierwszy
wizerunkiem odznaki projektu autora

Źródło: ks. J. Zawada [K. Lutosławski], *Czuj Duch! Szesnaście gawęd obozowych o idei skautingu*, Kraków 1913.
http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=25612&from=&dirids=1&ver_id=&lp=3&QI=
[dostęp: 29 VI 2020 r.]

Materiał nr 4:

Krzyż harcerski z tekstem przyrzeczenia i prawa skautowego zamieszczony
na pocztówce wydanej na początku 1915 r. w Warszawie

Źródło: T. Sikorski, *Krzyż harcerski 1913–2013*,
Warszawa–Kraków 2014, s. 22.

Materiał nr 5:

**Rysunek harcerza z krzyżem na mundurze na awersie pocztówki
wydanej w czerwcu 1915 r. w Warszawie**

Źródło: T. Sikorski, *Krzyż harcerski 1913–2013*,
Warszawa–Kraków 2014, s. 23.

**Materiały
źródłowe**

blok II

**pytania
do źródeł**

Pytania do źródeł:

Krzyż harcerski jest obecnie powszechnie uznawanym symbolem polskiego harcerstwa. Na podstawie materiałów źródłowych 1, 2, 3, 4, 5, kalendarium i wiedzy pozazródłowej wyjaśnij:

1. Gdzie i kiedy podjęto pierwszą inicjatywę stworzenia odrębnej polskiej odznaki skautowej? Dlaczego właśnie tam?
2. Kto jest autorem pierwszej wersji krzyża harcerskiego, do jakich wartości i tradycji odwoływał się, tworząc taki kształt odznaki?
3. Jaka jest różnica między pierwotną wersją krzyża harcerskiego a przyjętą w następnych latach?

NOTATKI: